

Багато ми занедбали в тій ділянці до війни і це пімстилося на нас. Та на деяку потіху можна сказати, що як по війні зростає загальна свідомість народу, так і чимало вже зроблено для того, щоб наші міста справді стали нашими. Багато роблять тут міські організації українців міст, а також інші так культурно-освітні, як і станові (ремісницькі, робітничі) й інші організації. Розвивається й економічна ділянка, що виходить на користь рідному містові. Перші шляхи протоптані. Треба тільки поступати далі, працювати ще завзятіше і більше пляново, працювати всім — для однієї мети: щоб місто на українській території стало якнайбільш українське. Не здобули ми міст війною, то здобуваймо мирною працею й організованістю — а вислід буде один: разом з містом здобудемо собі і краще право під кожним оглядом — і то всі, так міські українці, як і селянство, увесь народ!

Ю. Ш.

МИКОЛА АНДРУСЯК.

Про українську шляхту.

(Коротка історія і слово на часі).

За української княжої держави свобідна людність поділялася — відповідно до занять — на людей „ліпших” або „більших” і людей „менших”. До „ліпших” належали: маєтні землевласники, багатші купці і промисловці, а до „менших”: звичайні міщани (дрібні купці і ремісники) і селяни. Та верхівкою тогочасного громадянства були люди церковні (духовенство) і княжі: дружина.¹⁾

Княжими людьми-мужами були люди на княжій службі: старші дружинники (військові), урядовці і рядові дружинники. Старші, заслужені звалися боярами. Та треба знати, що боярином міг стати кожний зі свобідних людей, отже і з „менших”. Міг стати боярином рядовий дружинник і міщанин і селянин, коли тільки чимбудь заслужився для держави. Боярин мав обов'язок воєнної служби, особливо ж оборони своєї волости. Заможніші бояри удержували свої дружини (військові відділи), в яких служили убожчі бояри і взагалі здібніші свобідні люди. Таких дружин потрібно було найбільше на пограниччі держави, для оборони кордонів. Тому густа сітка бояр була наприклад на галицькім Підкарпатті, де треба було обороняти карпатських

¹⁾ Несвобідні люди за княжих часів рідко були родом українці. Найубожчі українці, що з якоїсь причини втратили маєток, жили і працювали в заможнішого, як „закупи”, себто напів-свобідні люди, доки не відробили затагненого довгу, або не заробили собі на створення власного варстату праці. Правдивими невільниками (рабами), або так званими „холопами” були звичайно тільки воєнні бранці — наприклад, з печенігів, половців і г. н. — або часом ставали ними „закупи”, які не могли відробити довгу.

провалів.²⁾ Цей боярський стан то була власне українська шляхта. Люди того стану крім обов'язку воєнної служби, не мали інших обов'язків, наприклад не платили податків ні данин.

В половині 14. століття українські і литовські землі зайняла Польща. В Польщі був також такий боярський стан, тільки мав назву: шляхта. То з приходом Польщі українські, білоруські (звані тоді загально „руські”) і литовські бояри старалися затримати свої боярські права, отже поробили заходи, щоб польська влада признала їх шляхтою. І справді вже в 14. віці польські королі стали переводити давніх бояр у шляхотський стан, але найперше литовських, бо вони були — римо-католиками. Аж згодом на рішучі домагання, і бажаючи позискати собі знатніших місцевих людей, польська влада почала признавати пляхотство і тим боярам, що трималися далі православної віри. Однак новим шляхтичам (з бояр) Польща не надавала нових гербів, тільки спонукувала корінну польську шляхту, адоптувати тих бояр, себто позичати їм своїх гербів, і то тим чином, що литовські бояри діставали герби просто від якогось польського шляхотського роду, а українські діставали герб посередньо: через ушляхотнених уже литовських бояр. (На передавання гербу православним мусіли мати литовські шляхтичі дозвіл від тих поляків, від яких самі дістали герби.) Все ж таки та справа пішла досить швидко і легко, так, що майже всі давні бояри, які старалися про шляхотство, дістали його. Тепер буде зрозуміло, чому майже вся українська шляхта, нащадки українських бояр, мають польські герби і придомки. Це треба добре пам'ятати, бо головне на ті герби вказують нині ті, що хочуть нашу шляхту переконати, що нібито вона не-українська. Та кажемо: „майже вся шляхта”, бо пізніше, вже в XV. і XVI. столітті, признавала польська влада шляхотство давнім боярським (українським) родам, не кладучи натиску на герби. Досить було давньому бояринові, чи його синові чи внукові, навести двох свідків, уже признаних шляхтичами, або показати княжу грамоту, що він був колись признаний боярином. З грамотами вийшло таке, що давні бояри мусіли їх підробляти і підробляли головне грамоти князя Льва, може тому, що десь заховався був зразок такої грамоти. Польська влада знала, що князі майже ніколи не давали боярам писаних грамот на володіння землею, але на такі фальсифікати дивилася крізь пальці, раз тому, що саме посідання більшого майна вказувало на боярський рід, а подруге: нова влада не хотіла зражувати собі місцевої верхівки громадянства. Отже „нобілізувала” (приймала до шляхотства) не тільки тих, що покидали свою віру — а потім і націю, ало й тих, що не забували про своє рідне. Грамоту затверджував король або литовський князь, її потім вписували до актових книг і тоді вже й без підробленої грамоти — яка була підроблена в добрій вірі, а не для обману — гродські чи земські акти свідчили про шляхотство.

²⁾ На місці нинішнього Микуличина були за княжих часів маєтності боярина Микулича, що мав стерегти границь у своїй окрузі.

Найперше і найлекше — як звичайно буває — дістали шляхотство заможні і впливові роди, а зубожілі дрібні бояри добивалися шляхотства поволіше і різними способами. Багато їх дістало шляхотство аж у XVI. столітті просто від короля, який зобов'язав їх до військової служби, іншим надавали шляхотство корінні польські і попольщені та й українські можні роди, зобов'язуючи їх до служби в своїх „хоругвах” — полках. Бувало таке, що зубожілий боярин (згідно вже правнук княжого боярина) продавав решту свого маєтку більшому шляхтичеві і арендував те саме майно з обов'язком військової служби, та за те ставав шляхтичем. Така дрібна шляхта ріжнилася від звичайних панщизняних селян тільки тим, що селяни робили панщину, а шляхта вічно служила при війську, при чому на королівських землях такій шляхті і взагалі всім людям було далеко краще жити, як на землях багатой шляхти, дідичів.

При тому треба звернути увагу ще на одну важну річ. Вся шляхта на наших землях була назагал родом українська і по приході Польщі, бо ці землі були густо заселені і не було де поселюватися чужим зайшлим людям, які ще до того мали в ті часи досить місця і на заході, в корінній Польщі. Коли й напливали які люди, то головно німці, чехи, мадяри, румуни (волохи) і словаки, а також українці з Закарпаття, і їм Польща теж надавала шляхотство, коли годилися служити в війську. Правда, що — згодом багато з них польщилося, але корінних поляків пришло сюди найменше.

За те більший вплив корінної польської шляхти був на Східне Поділля (Брацлавщина, Київщина й Сіверщина), бо там було тоді багато безлюдних просторів. Та знов треба знати, що якраз ця польська дрібна шляхта, почавши від часів Богдана Хмельницького, почала сильно українщитися, і згодом, майже вся пристала до козаків.

Як давні княжі бояри, так пізніше й українська шляхта з боярського роду в часах козацтва і відродження української держави видала — і то звичайно дрібна шляхта більше, як заможна, бо дрібна залишилася вірніша своїй вірі і народности — зміж себе найліпших провідників. Згадати тільки, що гетьман Петро Конашевич-Сагайдачний походив з дрібної самбірської шляхти. З неї походив і гетьман Богдан Хмельницький, якого батько служив на дворі спольщених вельмож Даниловичів, що також колись були українськими боярами. А такі Богданові полковники — герої, що полягли за Україну, як Михайло Станислав Кричевський і Станислав Мрозовицький-Морозенко (про якого у пісні співаємо), походили з дрібної впливової римо-католицької шляхти. Гетьман Іван Мазепа походив з місцевої української шляхти, а його генеральний обозний Василь Дунін-Борковський, походив з впливової покозаченої шляхти. Могутній козацький зрив у XVII. віці пірвав за собою не тільки всю українську шляхту, але й впливову, яка стала на службу тій землі, з якої жила. А вже до рідких виїмків належали такі випадки, щоб український

зроду шляхтич, давній боярин, зраджував своє і йшов на службу чужому.

З української шляхти були і такі владики православної, а потім греко-католицької церкви, як Шумлянські, Винницькі і Шептицькі в передрозборовій Польщі і потім. Один з них, Лев Шептицький, що був львівським митрополитом у часах розбору Польщі (1772), обстоював перед австрійською владою національну окремішність українців (русинів) і йому завдячуємо збереження національної свідомості серед греко-католицького духовенства в Галичині, а ця свідомість стала основою національного відродження в ХІХ. віці, бо до того відродження причинилися головно священники. Це ж відродження по 1848 р. пробудило національну свідомість і в тої української шляхти, що вже забула була про свою віру і націю. Згадаємо тільки дідича Йосифа Шептицького, що в 1849 р. приступив до української Окружної Ради в Березанях, або Володимира Федоровича з Вікна, що був у рр. 1873—1876 головою „Просвіти”. З роду тих заслужених Шептицьких походить і митрополит Андрей та його брат о. Климентій, ігумен Чина ОО. Студитів. На Наддніпрянщині в ХІХ. ст. повернулися до рідної віри і народу такі спольщені українські шляхотські роди, як Антоновичі, Рильські, Познанські, Свенціцькі, Новицькі, Седлецькі, а в ХХ. віці гр. М. Тишкевич і Вячеслав Липинський, землевласник з Волині, що дуже заслужилися для української справи.

Давня українська шляхта, головно в Галичині, ввесь час вірно трималася рідного народу і віри, нічим не відріжнялася ні не старалася відрізнити себе від інших українців і взагалі не входила в справу свого шляхотства. Так і повинно бути. Можна бути навіть гордим на давні заслуги своїх предків для рідної справи, та при тому пам'ятати, що в нинішніх часах світ не признає вже родового, тільки духове шляхотство, себто власні заслуги для рідного загалу і взагалі здібности духа, чесність, характерність, вірність рідному народові і вірі. Таким шляхтичем може стати сьогодні кожний, без уваги на те, чи він з родової шляхти, чи ні, а родовий шляхтич повинен тим більше дбати про таке благородне вирішення своєї особи. Це розуміли і розуміють досі всі українські шляхтичі — свідомі українці, так селяни, як міщани й інтелігенти. Читаючи історію, вони знають, що місцева шляхта, наприклад, на нашій Підкарпатті, отже і в Рудеччині і в Самбірщині і в Коломийщині, то все нащадки українських бояр, що осіли тут з давен-давна для оборони границь княжої держави, а корінно-польських шляхтичів тут ніколи не було. І знають, що їх герби, які звучать попольськи, дісталися їм штучно, через адоптацію від польських шляхтичів, бо це була з приходом Польщі умова признання боярина шляхтичем. І знають, що і за часів передрозборової Польщі не тільки вся українська шляхта (давні бояри) назагал вірно дотримувалася рідного народу і видала зміж себе світлих людей, але, що навіть багато з напливової шляхти на Україні почувалося до

обов'язку послужити Україні. Тільки в останніх роках внаслідок старань деяких посторонніх чинників почало ширитися між українською шляхтою баламутство і появляються випадки жалюгідні, що дехто відступає від рідної віри і народу, або хоч старається чим будь назверх вирізнитися від своїх братів. Наприклад, дехто з давньої шляхти хрестить свої діти іменами, невживаними назагал в українському народі. Наприклад, не назове себе Грицьком, ні Федьком, ні Юрком, тільки: Станиславом, Карлом, Францем і т. д. А тимчасом з давніх актів виходить, що власне найдавніша наша шляхта носила такі імена, як Грицько, Федько, Юрко, Васько, Ілько, Сень, Стецько, Демко і т. д. Тільки щоб відрізнитися від людей з таким самим іменем і назвиськом, але не-шляхтичів, додавали собі придатки. Наприклад: Чайковський-Солонинка, Беринда, Трункович і т. п., або: Жураківський-Йосипович, Якобшович і т. п., Лодинський-Коваль, Луцький-Татаринець, Попель-Хвостак, Хвостович, Колодруб і т. п.

Таке дрібне відріжнення в іменах то початок відріжнення і в суттєвих справах, яке доходить до віри і народности. Тимто треба тим деяким українцям-шляхтичам усвідомити собі, що вони такими поступками не приносять чести ні собі, ні своїм шляхотським предкам. Бо головна прикмета шляхтича була колись: вірність і береження своєї чести, — а чи ж то вірність — покидати і забувати рідну віру, рідний нарід? Чи то чесно — виступати з рідних рядів і виступати проти них? В останнім році бачимо — на щастя — виразні признаки отверезіння. Свідомі українці-шляхтичі накликають публично своїх гербових братів до вірности рідній Церкві і Народові. Роблять це поодинокі громадяни і цілі громади, нероз у дуже зворушливий спосіб, як наприклад один шляхтич, що на смертній постелі сам покався і всю шляхту перестеріг, щоб ніхто не поповнював страшного гріха відступництва. І треба вірити, що скоро вся українська шляхта засвідчить своє шляхотство тим ревнішою і повною посвятою працею в користь рідного народу.

Український шляхтич буде старатися відзначитися працею для загалу, використанням своїх здібностей і хисту у користь рідної віри і народности — і так докаже своє правдиве шляхотство не тільки з гербу, але й з душі і серця.

Також милосердя...

Бандити засілися в лісі на одного багатого купця, що мав туди вертатися додому. Ждуть довго, а купець не надїжджає.

Тоді один каже: — Цікаво, чому його ще нема... Щоб йому часом не сталося щось злого...

Не перехвалюйся...

Чванився ніс перед ногами: — Я ніс, а ви що? Я вгорі, а ви внизу. Я важніший за вас: куди вас поведу, туди й підете. Ви мені не рівня...

І гордо задерся ніс вгору. А ноги тимчасом зійшли в рів, спотикнулися і ніс гуп у болото!